

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Tilgjengelig på samlar.aa.se

Beronius Jörpeland, Lena et al.

Fornvännen 2013, s. 278-281

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2013_278

Ingår i: samlar.aa.se

Kort meddelande

Monumentala stolprader i Gamla Uppsala

Under 2013 gjordes en sensationell upptäckt i Gamla Uppsala. Ett hittills okänt storskaligt monument bestående av flera hundra meter långa rader av mycket stora stolphål har undersökts bara några hundra meter från Uppsala högar (fig. 1). Undersökningen ingår i ett omfattande arkeologiskt projekt inför Trafikverkets ombyggnad av järnvägen genom området. Under 2012 och 2013 har betydande boplatslämningar från järnåldern och medeltiden samt ett 90-tal gravar undersökts.

Stolpradernas belägenhet och längd

Stolpmonumenten består av två rader av nedgrävda stolpar som stått med ett inbördes avstånd av omkring 6 meter. Mellan stolparna har inga konstruktionsspår kunnat beläggas. Den ena raden är belägen på Tingsslätten söder om kungshögarna. Den är orienterad i OSO–VNV och pekar mot Högåsengravfältets sydspets. Sammanlagt har 21 stolphål undersökts inom ett drygt 100 meter långt område. Raden har ännu inte kunnat avgränsas

Fig. 1. Den södra och norra stolpraden markerad på ekonomiska kartan från år 1952. Observera att den centrala delen av den södra raden ännu ej är undersökt. Det finns även enstaka luckor i raden, orsakade av sentida ledningsschakt. Snedstreckade ytor är gravfält. —Posthole alignments found at Old Uppsala in 2013.

Fig. 2. Sektion genom ett av stolpfundamenten.
Foto JW/SAU.
—Section through a post-hole.

österut. Den västra delen har påträffats vid geoprospektering vilken visar att raden har varit minst 500 meter lång och att den här viker av mot norr och löper parallellt med en halv väg utmed åsen.

Den andra stolpraden är belägen öster om kungshögarna och har nästan samma sträckning som Vattholmavägen. Vägen har enligt det historiska kartmaterialet legat här åtminstone sedan mitten av 1600-talet. Raden är spikrak och omkring 900 meter lång, med en tydlig avgränsning i söder. Här flankeras stolpraden av bebyggelse-lämningar från järnåldern. I norr förefaller den begränsas av Samnans ådal. Inga stolphål har hittills hittats på Samnans norra sida, men möjligheten kvarstår att raden viker av i någon riktning på vattendragets södra sida.

De enskilda stolphälens konstruktion

Närmare 150 stolphål har undersökts. De enskilda stolphälens storlek och rikliga stenskoning vittnar om att stolparnas höjd ovan mark kan ha varit betydande. Huvuddelen av de undersökta stolphälens har haft en diameter på ca 1,5 meter.

Stolphälens hade lodräta nedgrävningskanter och flata bottnar. Djupen varierade mellan 0,5 och drygt 1,2 meter under den avschaktade ytan. Utmed nedgrävningskanterna fanns en kraftig stenskoning som omgärdade den centrala delen vilken var jämförelsevis fri från sten (fig. 2). Materialet i stenskoningarna varierade vad gäller bergart, mängd och storlek på stenar. Lokalt förekommande granit dominerade. I vissa stolphål bestod skoningen av hundratals knytnävsstora stenar, medan andra i stället hade ett dussin stenar i hundrakilosklassen (fig. 3). Vanligt förekommande var också små skärviga stenar inkilade mellan de större. Vägning av stenmaterialet från ett urval av groparna visar variation i vikt från några hundra kilo upp till närmare 1 ½ ton. I vissa har rester efter själva trästolparna påträffats i den stenfria delen av fyllningen. Diametermåtten på de bevarade stolpresterne – av furu – varierar mellan 0,3 och 0,6 meter.

Fynd och datering

I många av stolphälens fanns obrända djurben. Påfallande ofta rörde det sig om tänder och käkar

Fig. 3. Undersökning av ett av stolpfundamenten.
Foto JW/SAU.
—Posthole during excavation.

från häst samt delar av de nedre extremiteterna och i något fall bäckendelar. Ben av nöt och svin förekom också. I ett fall påträffades ett komplett hundskelett. Brända djurben, bl.a. ett komplett svin, har också påträffats. En möjlighet är att benen är spår efter djuroffer. Några få artefaktynd, bland annat två krukor, för också tankarna till rituell deponering. Hittills har ett tiotal ^{14}C -analyser genomförts på osteologiskt material. Samtliga dateringar faller i 500-talets andra del och 600-talets första hälft – då även minst två av Uppsala högar uppfördes (J. Ljungkvist, Uppsala högars datering, *Fornvännen* 100, 2005). Fyra prover av stolprester med en uppskattad egenålder om 25–75 år har hittills genomgått ^{14}C -analys. Dessa gav dateringar till den yngre romartiden eller folkvandringstiden, vilket delvis sammanfaller i tid med stora omstruktureringar av bebyggelsen i Gamla Uppsalabygden (H. Göthberg, Mer än bara hus och gårdar. *Hus och bebyggelse i Uppland. Arkeologi E4 Uppland – Studier. Volym 3*, 2007). Ett fåtal platser med stratigrafiska relationer till byggnader kommer att bidra med ytterligare dateringsunderlag, förutom tillkommande ^{14}C -analyser.

Nytt ljus över Gamla Uppsala

Monumentet öppnar för en förnyad diskussion kring Gamla Uppsala som centralplats. Det väcker åtskilliga frågor, frågor som kommer att behandlas utifrån ett övergripande perspektiv inom projektet. I likhet med den centrala platsen måste stolpraderna ha haft mångfacetterad innebörd och anknytning till ett brett spektrum av de dåtida sociala, religiösa, judiciella och samhällspolitiska sfärerna samt de förändringsprocesser dessa genomgick över tid.

En grundläggande angelägenhet är att belysa kronologiska hållpunkter för hela monumentet. I och med den geometriska och planlagda strukturen är det rimligt att stolpraderna har uppförts under en ganska begränsad tidsperiod. Vi behöver utreda om det finns flera byggnadsetapper tydligt åtskilda i tid, om stolpraderna underhållits och inte minst när de tagits ur bruk. Detta måste ses mot bakgrund av framväxten och utvecklingen av Gamla Uppsala som centralplats, med monumentaliseringsfasen och landskapets övergripande visualisering som nyckelord. Ytterligare en grundläggande fråga är monumentets

hela omfång, d.v.s. om det finns fler delar, ännu inte kända, och i grunden om det rör sig om en sluten struktur som inramar en del av domänen. Viktiga aspekter i sammanhanget är givetvis förhållandet till gårdsbebyggelse, produktionsmark, kommunikationsstråk och inte minst ägo gränser. Tillsammans med norröna källor, offerdepositioner och gravplatser är monumentet också ett nyckelobjekt för att förstå Gamla Uppsalas sakrala dimension. Det kan uttydas som en invigning och markering av en helig plats, och som sådan blir relationen till andra element i landskapet, exempelvis våtmarker viktig.

Stolpraderna har också en socioekonomisk innebörd. Deras uppförande fordrade utan tvivel betydande insatser vad gäller planering, logistik, materialinvestering och strukturerat arbete. En väl fungerande organisation som förmått att skapa ett storskaligt monument har således existerat. Frågan är om initiativtagaren/-arna till såväl uppförande som nedmontering varit en enskild person eller ätt, eller om det hela byggts på ett kollektivt beslut, kanske på bygdenivå eller regional nivå. Vilka förebilderna kan ha varit är också viktigt att belysa. Interregionala kontaktnät och erfarenheter från platser långt utanför Skandinavien bör därför vara betydelsefulla.

Det nyupptäckta monumentet innebär en rumslik perspektivförskjutning men också en nyansering i tid, vilken har bäring på framväxten av cen-

tralplatsen. Den östra och södra delen av denna ägodomän blir därmed viktiga pusselbitar i hur konstruktionen Gamla Uppsala kan förstås.

Det arkeologiska projektet är ett samarbete mellan tre institutioner; Riksantikvarieämbetet, UV, Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) och Upplandsmuseet.

Lena Beronius Jörpeland

Riksantikvarieämbetet, UV Mitt
Instrumentvägen 19
SE-126 53 Hägersten
lena.beronius@raa.se

Hans Göthberg

Upplandsmuseet
Fyrstorg 2
SE-753 10 Uppsala
hans.gothberg@upplandsmuseet.se

Anton Seiler

Riksantikvarieämbetet, UV Mitt
Portalgatan 2A
SE-754 23 Uppsala
anton.seiler@raa.se

Jonas Wikborg

Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU)
Thunbergsvägen 5B
SE-752 38 Uppsala
jonas.wikborg@sau.se